

Autoedukacja wobec globalizacji

Zmiany zachodzące w świecie polityki, gospodarki, edukacji wywoływane są często różnymi od siebie czynnikami, natomiast jednym ze wspólnych determinantów jest globalizacja.

GLOBALIZACJA

Współczesny świat ulega intensyfikacji relacji społecznych, które powodują łączenie oddalonych od siebie miejsc tak, że wydarzenia lokalne kreowane są przez to, co dzieje się w innym miejscu na Ziemi, a to, co tam zachodzi, do pewnego stopnia wynika ze zmian lokalnych¹. Stąd też można zgodzić się, że globalizacja jest tym, co dzieje się obecnie ze wszystkimi ludźmi².

Procesy globalizacji niosą ze sobą podziały na dobrobyt i nędzę, dostęp do bogactw, władzę lub niemoc, swobodę lub ograniczenia. Współcześnie świat podlega procesowi restratyfikacji społecznej, w wyniku którego ustanawiana jest nowa hierarchia społeczno-kulturalna³. Jest to proces wielowątkowy, żywiołowy, dlatego też nie powinno się go ignorować, a bacznie obserwować i liczyć się z nim, gdyż wszystkimi rządzą te same prawa współzależności⁴.

Dynamicznie zmieniające się warunki życia człowieka powodują, że musi on stale szukać dla siebie coraz nowszych rozwiązań, by być uczestnikiem

¹ Za: E. Wnuk-Lipiński, *Świat międzyepoki, globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004, s. 28.

² Z. Bauman, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, PIW, Warszawa 2000, s. 72.

³ Z. Bauman, *Globalizacja...*, wyd. cyt., s. 84.

⁴ A. de Tchorzewski, *Edukacja wobec problemów transformacji, integracji i globalizacji*, [w:] U. Ostrowska, A. Tchorzewski, *Etos pedagogów i edukacji wobec problemów globalizacji*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2002, s. 23.

i kreatorem zmian, a nie tylko biernym obserwatorem, skazanym na ponoszenie wszelkich skutków, jakie niesie ze sobą globalizacja. Jedną z możliwości, ułatwiającą podejmowanie optymalnych dla jednostki decyzji wydaje się autoedukacja.

AUTOEDUKACJA

Człowiek ma możliwość mniej lub bardziej świadomie wpływać na swój rozwój, który będzie zbieżny z posiadanymi przez niego standardami psychicznymi, kierując swe wysiłki na realizację wizji możliwego lub pożądanego przyszłego stanu własnej osoby⁵.

Autoedukacja jest procesem stale towarzyszącym człowiekowi i niełatwo byłoby wskazać moment, w którym pojawiła się ona w życiu społeczeństw. Należy jednak do istotnych czynników rozwoju i świadczy o jakości życia, stanowi element aktywności jednostek twórczych⁶.

AUTOEDUKACJA W DOBIE GLOBALIZACJI

Autoedukację można rozpatrywać jako szansę, ale i konieczność w zglobalizowanym świecie. Dzięki niej jednostka do pewnego stopnia zyskuje większe możliwości pełnego rozwoju, gdyż wychowanie instytucjonalne jest ograniczone tak zakresowo, jak i medialnie. Stąd też pełna humanizacja człowieka nastąpić może dopiero po uwolnieniu najważniejszych składników autoedukacji, wśród których wymienić należy analityczną i krytyczną refleksję, autorefleksję. Bez wysiłku autoedukacyjnego niemożliwe staje się ukształtowanie tożsamej i autonomicznej osobowości oraz rozwój twórczych możliwości jednostki⁷. Kształcenie dostarcza jednostce podstaw wiedzy, ta natomiast musi być przez nią samą rozwijana i uzupełniana zdobywanym doświadczeniem. Wiedza zoperacjonalizowana, pogłębiona refleksyjnie kontrolowanym doświadczeniem, przekształcająca się w „mądrość” może być już tylko wynikiem autoedukacji, podtrzymywanej i rozwijanej przez całe życie⁸.

Dzięki autoedukacji jednostka szuka swojego miejsca, podejmuje starania realizacji wizji własnego siebie. Proces samokształcenia wspomaga zlokalizowanie

⁵ D. Jankowski, *Edukacja wobec zmiany*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003, s. 108.

⁶ D. Jankowski, *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 17.

⁷ D. Jankowski, *Edukacja...*, wyd. cyt., s. 45.

⁸ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 26.

siebie w świecie zarówno w środowisku lokalnym, jak też poniekąd globalnym. Jednostka przyjmując selektywnie uzyskiwane informacje kreuje własną rzeczywistość. Napływające z zewnątrz mody, standardy wymuszają na jednostce określone postawy, typy zachowań. Jednostka może poprzez to tracić autonomię, podlegać unifikacji, wyobcowaniu z lokalnego kontekstu społecznego. Procesy globalizacyjne mogą sprzyjać uniformizacji. Zapobiec temu będą mogły przede wszystkim jednostki o wysoko zinternalizowanych wartościach naczelnych, które stanowią dorobek naszej cywilizacji oraz tożsamości, indywidualności i autonomii. Poradzą sobie jednostki aktywne, zdolne do podjęcia ryzyka i trudu samodzielnego rozwoju⁹.

Globalizacja niesie ze sobą zagrożenie związane ze standaryzacją myślenia i zachowań w skali dotąd nieznannej, gdyż wykraczającej zdecydowanie poza środowisko lokalne. Stopień standaryzacji zależy od szeregu czynników, wśród których wyróżnić można atrakcyjność ekonomiczną i kulturalną społeczności lokalnej czy społeczeństwa narodowego, państwowego czy wyznaniowego, odmienności w sferze edukacji. Stanowi to też jeden z czynników wywołujących zagrożenie tożsamości kulturowej społeczeństw¹⁰. Odczuwając potrzebę działania, doskonalenia się, wynikającą niejednokrotnie z wewnętrznych wymogów, jednostka podejmuje działania, zmierzające do modelowania siebie jako jednostki twórczej, aktywnej i do pewnego stopnia autonomicznej.

Globalizacja to też niemal niczym nieograniczony napływ informacji. Dzięki autoedukacji ludzie zwiększają swoje szanse na dostęp do niej. Dotychczas był on dość znacznie ograniczony. Jak twierdzi Bauman, światowa sieć komunikacyjna, ogłoszona bramą do nowej, nieznannej wolności, traktowana jako podstawa zbliżającej się równości, użytkowana jest selektywnie i przypomina raczej wąską szczelinę niż bramę. Nieliczne jednostki zdobywają prawo wstępu¹¹. Mimo wielu utrudnień i niedogodności, człowiek stale poszukuje jednak nowej wiedzy, informacji m.in. po to, aby utwierdzić się w przekonaniach i ocenach, by je określić, lub też, co zdarza się dość często, dla samej informacji, która stwarza złudzenie uczestnictwa jednostki w świecie¹².

Dzięki rozwojowi techniki współczesne systemy komunikacji stawiają jednostkę przed ogromem informacji, docierających z każdego zakątka świata. Nie wszystkie jednostki są w stanie wykorzystać chociaż ich część, nie zawsze bowiem rozumieją je. Każda informacja, nawet ta, będąca przekazem bezpośrednim, jest przez kogoś przygotowana, opracowana, dlatego też jednostka powinna

⁹ D. Jankowski, *Edukacja...*, wyd. cyt., s. 131.

¹⁰ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 30.

¹¹ Z. Bauman, *Globalizacja...*, wyd. cyt., s. 84.

¹² D. Jankowski, *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 26.

samodzielnie dokonać oceny. Osoby, które stale kształcą się, poszukują wiedzy, mają możliwość filtracji tych informacji, wyboru potrzebnych, tych, które są w stanie wykorzystać, jak też przetworzyć.

Współczesny, dynamicznie przekształcający się świat utrudnia człowiekowi nawet codzienne funkcjonowanie. Jednostka posiadaną wiedzę nie zawsze umie lub może wykorzystać. Jest ona bowiem niejednokrotnie przestarzała i nieadekwatna do nowych wymogów i potrzeb. Wiedza przekazywana z pokolenia na pokolenie staje się niekiedy wręcz anachroniczna, np. przy konieczności ponownego odnalezienia się na rynku pracy. Powoduje to wzrost znaczenia edukacji, a poprzez nią autoedukacji, która ma stawać się czynnikiem ułatwiającym jednostce zabieganie o harmonię i niezależność w świecie pełnym chaosu, tandety i prymitywizmu kultury masowej, deregulacji rynku, w świecie o stale zmniejszającej się roli narodowych państw¹³.

Poprzez uwikłanie w procesy globalizacyjne człowiek funkcjonuje w dwóch światach, lokalnym i globalnym. Często też spotyka się z zasadą „myśl globalnie – działaj lokalnie”. Dlatego też proces autoedukacji powinien sprzyjać umiejętnemu poruszaniu się jednostki w coraz trudniejszych, niekiedy coraz mniej zrozumiałych warunkach, zapobiegać kierowaniu się w swoim działaniu stereotypami, uprzedzeniami, chęcią zaspokojenia jedynie własnych potrzeb.

Autoedukacja otwiera oczy, poszerza horyzont, daje szansę na trafniejszą interpretację gwałtownych zmian zachodzących na świecie. Ułatwia współistnienie w kulturze własnego narodu, społeczności lokalnej. Umacnia jednostkę, daje szansę uniknięcia całkowitego podporządkowania się obcej kulturze, przyjęcia wzorców i sposobów bycia, wynikających z obowiązujących gdzieś daleko nakazów i mody, nieadekwatnych do środowiska życia jednostki. Daje jednostce możliwość podejmowania samodzielnych decyzji. Autoedukacja usprawnia jednostkę w procesie korzystania z dobrodziejstw kultury narodowej czy światowej, jej zdobyczy uniwersalnych, złożonych, wieloaspektowych, poruszających pokłady głębszych refleksji i przeżyć, stawiających człowieka wobec konieczności podjęcia dużego trudu intelektualnego, kreowania własnych wizji, dokonywania krytycznych analiz i ocen¹⁴.

Autoedukacja może przyczyniać się do skutecznej obrony i ugruntowania indywidualności i tożsamości jednostki, jak też umożliwiać efektywne współdziałanie z innymi w celu rozwiązywania nawarstwiających się problemów życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego, rozwój zdolności i ukształtowanie postaw twórczych¹⁵. Zmieniający się świat jest dla jednostki nie tylko

¹³ Za: A. de Tchorzewski, *Edukacja...*, wyd. cyt., s. 23.

¹⁴ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 32.

¹⁵ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 22.

wyzwaniem, ale też ogromną szansą. Odpowiedzialność nie rozwinie się bowiem w higienicznie czystej przestrzeni, pozbawionej dwuznaczności i konfliktów. Sprostac własnej odpowiedzialności będą mogli tylko ci, którzy rozwijali się w niepewnych warunkach i wieloznacznych sytuacjach, powstających wszędzie tam, gdzie dominuje różnorodność¹⁶.

Jednostka z jednej strony staje się coraz bardziej uwikłana w niezależne od niej procesy, z drugiej natomiast staje się coraz bardziej wolna, ale jest nią nie tylko poprzez uznanie jej wolności przez społeczeństwo. Warunkiem koniecznym jest silna interioryzacja tej wartości przez nią samą¹⁷. Targana wątpliwościami i pokusami prostszego życia nie ugina się, stale wypracowuje swą autonomię.

Drastyczne zmiany zachodzące w sferze technologii, gospodarki, polityki czy kultury, nowe zagrożenia, niepewność, terroryzm wymuszają na jednostce działania wpływające na jej „stawanie się”. Postępująca demokratyzacja stosunków społecznych, wzrost tolerancji i prawnej ochrony człowieka opartej na dominacji indywidualnej własności i prawach rynku powoduje, że jednostki stają się coraz bardziej podmiotem w szeregu płaszczyzn swojego życia. Społeczeństwo globalne i lokalne staje wobec tego przed coraz wyraźniej zaznaczonymi granicami ingerencji w funkcjonowanie jednostki¹⁸. Jednostka, świadoma kierunków zmian, ma szanse nie tylko dostosowania się do rzeczywistości, ale pojawiają się przed nią możliwości wpływu na przebieg przyszłych wydarzeń, chociażby tych, dotyczących wyłącznie jej samej, lub jej najbliższego otoczenia.

Autoedukacja może stać się jednym z czynników chroniących jednostkę przed marginalizacją i wykluczeniem społecznym. Jest to istotny czynnik zapobiegawczy we współczesnym świecie, ponieważ wszechobecna globalizacja wypycha pewne grupy na margines, gdzie w następstwie pojawia się ubóstwo¹⁹. Globalizacja jest czynnikiem pogłębiającym nierówności ekonomiczne i może na trwałe przenieść jednostkę na margines życia społecznego, do grupy ludzi zbędnych, pozbawionych szans udziału w dobrodziejstwach globalizacji²⁰.

Zmiany, które mają miejsce w życiu człowieka pod wpływem procesów globalizacyjnych w dużej mierze uzależnione są od jego stosunku do kształcenia. Rolą edukacji jest natomiast dostosowanie się do potrzeb jednostki, ze szcze-

¹⁶ Z. Bauman, *Globalizacja...*, wyd. cyt., s. 57.

¹⁷ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 24.

¹⁸ D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 21.

¹⁹ Za: E. Wnuk-Lipiński, *Świat międzyepoki...*, wyd. cyt., s. 247.

²⁰ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa wobec dylematów kształtowania tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych*, [w:] A. Lewowicki, J. Nikitorowicz, J. Pilch, S. Tomiuk (red.), *Edukacja wobec ładu globalnego*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2002, s. 33.

gólnym uwzględnieniem jej potrzeb autoedukacyjnych, które będą zmieniać się i rozszerzać. Autoedukacja musi sprostać wyzwaniom, jakie nieść będą związki między globalizmem a lokalizmem, uniwersalizmem a jednostkowością czy społecznym przymusem a demokratyczną partycypacją²¹.

Samokształcenie nie przyczynia się do izolacji generowanych przez środowisko wpływów i przeżyć, może wywoływać jedynie ich zmianę w przystosowywaniu ich do własnych potrzeb²². Współczesny świat wymusza na jednostce z jednej strony konieczność dostosowania się do stawianych wymogów, z drugiej natomiast stwarza niemal bezgraniczne możliwości wyborów w różnych zakresach (np. własnej biologii, stylu życia, współżycia społecznego, światopoglądu itp.)²³. Wszyscy ludzie stają przed koniecznością dokonywania wyborów, nie wszyscy posiadają jednak umiejętności, by ich w sposób właściwy dokonać.

Globalizacja nie tylko umożliwia, ale wydaje się, że poniekąd wymusza mobilność uczestników życia społecznego. Swoboda przemieszczania się lub jej znaczne ograniczenie charakteryzują nową polaryzację warunków społecznych. Szczyt nowej hierarchii nie jest związany z żadnym konkretnym miejscem, natomiast pojawia się prawidłowość, że im niższy szabel drabiny, tym mocniejsze pojawiają się przestrzenne ograniczenia²⁴.

Artykuł ten jest próbą wskazania niektórych tylko wzajemnych powiązań między autoedukacją a globalizacją, takich jak tożsamość jednostki, kultura, dostęp do informacji czy mobilność.

Jednostka uwikłana w procesy globalizacyjne poprzez samokształcenie może sprawniej i efektywniej funkcjonować w stale zmieniającym się świecie. Dzisiaj trudno jest jednoznacznie określić kierunki, w jakich będą toczyły się przemiany, stąd też przede wszystkim jednostki aktywne, twórcze będą w stanie szybciej i skuteczniej odnaleźć się w niemal każdej nowej rzeczywistości, zachować własną tożsamość i niezależność. Wydaje się, że proces autoedukacji przygotowuje je nie tylko do dostosowania się, ale co istotniejsze do kreowania rzeczywistości, wpływania na kierunki zmian. Poprzez samokształcenie jednostka powinna nabywać umiejętności usprawniające ją jako pełnoprawnego członka społeczności lokalnej i globalnej, współtworzącej rzeczywistość. Autoedukacja nie może być wartością samą w sobie. Poprzez nią jednostka odnajduje w sobie potencjał i uaktywnia go. Autoedukacja powinna ułatwiać człowiekowi możliwość odnalezienia sensu własnego życia, poddawać pod rozagę nowe możliwości, propozycje, dawać wybór. Zadaniem jednostki jest poszukiwanie swojego miej-

²¹ A. de Tchorzewski, *Globalizacja jako źródło przesilenia edukacji*, [w:] *Edukacyjne problemy czasu – globalizacja*, A. Karpińska (red.), Trans Humana, Białystok 2003, s. 35.

²² D. Jankowski, *Autoedukacja...*, wyd. cyt., s. 66.

²³ D. Jankowski, *Edukacja...*, wyd. cyt., s. 108.

²⁴ Z. Bauman, *Globalizacja...*, wyd. cyt., s. 124.

sca, odnajdywanie nowych celów. Jednostka nie musi dostosować się, powinna kreować.

Autoedukacja nie jest złotym środkiem na łagodzenie negatywnych skutków globalizacji, jak też na umiejętność wykorzystywania pozytywnych. Stwarza jedynie możliwości, uaktywnia, pobudza do twórczego działania, wskazuje, „jak patrzeć, a nie co widzieć”.

LITERATURA

- Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, PIW, Warszawa 2000.
- Jankowski D., *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Jankowski D., *Edukacja wobec zmiany*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.
- Karpińska A. (red.), *Edukacyjne problemy czasu globalizacji*, Trans Humana, Białystok 2003.
- Lewowicki A., Nikitorowicz J., Pilch J., Tomiuk S. (red.), *Edukacja wobec ładu globalnego*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2002.
- Ostrowska U., Tchorzewski A., *Etos pedagogów i edukacji wobec problemów globalizacji*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2002.
- Wnuk-Lipiński E., *Świat międzyepoki, globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004.

Self-Education and Globalization

Summary

Each being, independently of their willingness, is entangled in globalization processes. The processes concern among others their identity, culture (local and external), access to information or mobility. To some extent, the being themselves can influence how much these facts will determine their functioning in society.

One of the factors simplifying movement in globalized world is self-education. Speed as well as extent of the changes make it impossible to predict today all results and directions of future transformation. That is why it seems to be right that just the creative and active beings who undergo self-education process, will be able not only to adjust but what is more important to create their own reality. They will be able to attain information, transform it and effectively exploit.

Self-education is not the best and only way to redeem negative results of globalization, as well as to possess the ability to use the positive ones. It only creates possibilities, makes people be more active and stimulates to creative actions.